

**QADIMGI TURKIY MANBALARDA KASALLIKLAR VA ULARNI
DAVOLASH USULLARI**

Ro'ziyev Navro'z Ixtiyarovich

Assistant, Toshkent davlat tibbiyot universiteti, 1-sonli Ijtimoiy fanlar

Eshboboyeva Muxlisa Zayniddin qizi

Talaba, Toshkent davlat tibbiyot universiteti.

eshboboyevamuxlisa544@gmail.com +998335400720

ANNOTATSIYA (O'zbek tilida): Qadimgi turkiy xalqlarning tibbiyotga oid bilimlari asosan xalq tabobati, diniy qarashlar va uzoq yillik amaliy tajribaga asoslangan holda shakllangan. Turkiy xalqlar tarixida sog'liqni saqlash va kasalliklarni davolash muhim ijtimoiy va madaniy ahamiyat kasb etgan. Qadimgi turkiy yozma manbalarda kasalliklarning kelib chiqish sabablari, ularning alomatlari hamda davolash usullari haqida qimmatli ma'lumotlar uchraydi. Mazkur maqolada qadimgi turkiy manbalarda uchraydigan kasalliklar, ularning tasnifi, davolash usullari, dorivor o'simliklardan foydalanish tajribasi hamda xalq tabobatining rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi.

АННОТАЦИЯ (Русский язык): Медицинские знания древних тюркских народов формировались на основе народной медицины, религиозных представлений и практического опыта. В письменных источниках древних тюрков содержатся сведения о различных заболеваниях, их причинах и методах лечения. В статье рассматриваются основные виды заболеваний, упоминаемые в древнетюркских источниках, методы их лечения и использование лекарственных растений.

ABSTRACT (English): Medical knowledge of ancient Turkic peoples developed on the basis of folk medicine, religious beliefs, and practical experience accumulated over centuries. Ancient Turkic written sources contain valuable information about diseases, their causes, symptoms, and treatment methods. This

article examines diseases described in ancient Turkic sources and traditional treatment methods used by healers.

KIRISH

Qadimgi turkiy xalqlar madaniyatida sog'liqni saqlash muhim o'rin tutgan. Turkiy jamiyatlarda inson salomatligi jamiyat barqarorligining muhim omillaridan biri sifatida qaralgan. Shu sababli kasalliklarni davolash va ularning oldini olishga katta e'tibor qaratilgan.

Qadimgi turkiy manbalarda tibbiyotga oid ko'plab ma'lumotlar uchraydi. Bu manbalarda kasalliklarning kelib chiqish sabablari, davolash usullari, gigiyena qoidalari hamda tabiblarning jamiyatdagi o'rni haqida muhim ma'lumotlar berilgan.

ASOSIY QISM: Qadimgi turkiy tibbiyot

Qadimgi turkiy xalqlarda tibbiyot ko'p jihatdan xalq tajribasi asosida shakllangan.

Tabiblar tabiatdagi o'simliklar, hayvon mahsulotlari va minerallardan foydalanib,

turli kasalliklarni davolashga harakat qilganlar.

Turkiy xalqlarda kasalliklarni davolashning asosiy yo'nalishlari:

1. Dorivor o'simliklar bilan davolash
2. Jarrohlik usullari
3. Ruhiy va marosimiy davolash usullari

Dorivor o'simliklar bilan davolash

Qadimgi turkiy tabobatida dorivor o'simliklar juda muhim o'rin egallagan. Tabiblar o'simliklarning shifobaxsh xususiyatlarini aniqlab, ularni turli kasalliklarni davolashda qo'llaganlar.

Misollar:

Yalpiz – oshqozon kasalliklarida.

Sarimsoq – infeksiyalarga qarshi.

Piyoz – shamollash kasalliklarida.

Shuvoq – ichak kasalliklarida.

O'simliklardan damlama va qaynatma shaklida foydalanilgan. Jarrohlik usullari Qadimgi turkiy xalqlar hayotida ovchilik va janglar keng tarqalgan. Shu sababli jarohatlarni davolash muhim bo'lgan.

Tabiblar quyidagi usullardan foydalangan:

- yaralarni tozalash
- qon ketishini to'xtatish
- suyak sinishlarini bog'lash
- kuyishlarni davolash

Shamanizm va davolash Qadimgi turkiy xalqlarda shamanizm dini keng tarqalgan. Ba'zi kasalliklar ruhiy kuchlar ta'siri bilan bog'liq deb hisoblangan.

Shamanlar:

- marosimiy qo'shiqlar
- duolar
- afsunlar orqali davolash usullarini qo'llaganlar.

Qadimgi turkiy tabiblarning jamiyatdagi o'rni

Qadimgi turkiy jamiyatda tabiblar muhim ijtimoiy mavqega ega bo'lgan. Ular nafaqat kasalliklarni davolash, balki sog'liqni saqlash, gigiyena qoidalarini tushuntirish va kasalliklarning oldini olish bilan ham shug'ullangan. Tabiblar ko'pincha katta tajribaga ega bo'lgan, tabiatni yaxshi bilgan hamda dorivor o'simliklarning xususiyatlarini mukammal o'rgangan shaxslar bo'lgan.

Ko'plab tarixiy manbalarda tabiblar xalq orasida hurmat qilingan, ularning maslahatlari esa jamiyatda katta ahamiyatga ega bo'lgan. Ba'zi hollarda tabiblar diniy marosimlar bilan ham shug'ullangan, chunki qadimgi davrda kasalliklarning sabablari ko'pincha ruhiy yoki ilohiy kuchlar bilan bog'langan deb hisoblangan.

Qadimgi turkiy manbalarda kasalliklarning tasnifi

Qadimgi turkiy manbalarda kasalliklar bir necha guruhlarga bo'linib tasvirlangan. Bu tasnif zamonaviy tibbiyotdagi kasalliklar klassifikatsiyasiga to'liq mos kelmasa-da, o'sha davr uchun muhim ilmiy qarashlarni aks ettiradi.

Kasalliklar quyidagi guruhlarga ajratilgan:

Yuqumli kasalliklar

Qadimgi turkiy xalqlar ayrim kasalliklar bir odamdan boshqasiga yuqishi mumkinligini kuzatganlar. Shuning uchun kasal odamlarni ba'zan boshqa odamlardan vaqtincha ajratib turish amaliyoti mavjud bo'lgan.

Ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari

Noto'g'ri ovqatlanish natijasida yuzaga keladigan oshqozon og'rig'i, ich ketish, ich qotishi kabi kasalliklar ham qadimgi manbalarda uchraydi. Bunday kasalliklarni davolash uchun ko'pincha o'simlik damlamalari ishlatilgan.

Nafas yo'llari kasalliklari

Shamollash, yo'tal, nafas olish qiyinlashuvi kabi kasalliklar ham keng tarqalgan bo'lgan. Bunday holatlarda issiq ichimliklar, asal va dorivor o'simliklardan tayyorlangan damlamalar qo'llanilgan.

Teri kasalliklari

Teri yaralari, kuyishlar va turli toshmalar qadimgi tabiblar tomonidan turli moylar va o'simlik damlamalari yordamida davolangan.

Qadimgi turkiy tabobatda dorivor o'simliklar

Qadimgi turkiy tabobatining asosiy xususiyatlaridan biri dorivor o'simliklardan keng foydalanish hisoblanadi. Tabiblar turli o'simliklarning shifobaxsh xususiyatlarini kuzatish orqali aniqlaganlar.

Masalan:

Yalpiz – oshqozon faoliyatini yaxshilash va shamollashni davolash uchun ishlatilgan.

Sarimsoq – infeksiyalarga qarshi tabiiy dori sifatida qo'llanilgan.

Shuvoq – ichak kasalliklarini davolashda foydalangan.

Zanjabil – sovuq qotish va shamollash kasalliklarida ishlatilgan.

Dorivor o'simliklardan foydalanish usullari:

damlama tayyorlash

qaynatma tayyorlash

kukun shaklida ishlatish

moy tayyorlash

Bu usullar xalq tabobatida keng qo'llanilgan.

Qadimgi turkiy tabobatda hayvon mahsulotlaridan foydalanish

Qadimgi turkiy xalqlar ayrim kasalliklarni davolashda hayvon mahsulotlaridan ham foydalanganlar.

Masalan:

asal – yaralarni davolash va shamollashni kamaytirish uchun ishlatilgan

sut – organizmni mustahkamlash uchun iste'mol qilingan

hayvon yog'i – teri kasalliklarini davolashda qo'llanilgan

Bu vositalar tabiiy dori sifatida qadrlangan.

Qadimgi turkiy tabobatda gigiyena

Qadimgi turkiy manbalarda sog'liqni saqlashda gigiyena muhim omil sifatida ko'rsatilgan. Toza suv ichish, oziq-ovqatni to'g'ri saqlash va yashash joylarini toza tutish kasalliklarning oldini olishda muhim rol o'ynagan.

Shuningdek, jismoniy faollik, mehnat qilish va to'g'ri ovqatlanish sog'lom turmush tarzining asosiy sharti deb hisoblangan.

Qadimgi turkiy tibbiyotining tarixiy ahamiyati

Qadimgi turkiy xalqlarning tibbiyotga oid tajribasi keyinchalik Markaziy Osiyo tibbiyot maktabining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Bu tajribalar o'rta asrlarda yashagan ko'plab olimlar tomonidan rivojlantirilgan.

Ayniqsa, buyuk alloma Abu Ali ibn Sino ning ilmiy ishlari Sharq tibbiyotining rivojlanishida muhim rol o'ynagan. Uning asarlarida dorivor o'simliklardan foydalanish, kasalliklarni tashxislash va davolash usullari batafsil bayon etilgan.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, qadimgi turkiy manbalarda kasalliklar va ularni davolash usullari haqida muhim tarixiy hamda ilmiy ma'lumotlar uchraydi. Bu manbalarda kasalliklarning kelib chiqish sabablari, ularning alomatlari hamda davolash usullari xalq tabobati tajribasi asosida izohlangan. Ayniqsa, dorivor o'simliklardan foydalanish, tabiiy davolash usullari va gigiyena qoidalariga rioya qilish sog'liqni saqlashda muhim ahamiyat kasb etgan.

Shuningdek, qadimgi turkiy xalqlarning tibbiy tajribasi keyingi davrlarda Sharq tibbiyotining rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Bu tajribalar keyinchalik ko'plab olimlar, jumladan Abu Ali ibn Sino kabi buyuk mutafakkirlarning ilmiy qarashlarida ham o'z aksini topgan. Shu sababli qadimgi turkiy tibbiyot merosi bugungi tibbiyot tarixini o'rganishda muhim ilmiy manba hisoblanad.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mahmud Koshg'ari. Devonu lug'otit turk.
2. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig.
3. Ahmad Yugnakiy. Hibat ul-haqoyiq.
4. O'zbekiston tarixi bo'yicha ilmiy manbalar.